

Szabó Lajos¹

Az orosz–ukrán háború társadalmi és politikai háttere, az ukrán nacionalizmus gyökerei

The Social and Political Background of the Russian–Ukrainian War, The Roots Of Ukrainian Nationalism

Absztrakt

Európában a második világháború vége óta először folyik egy kiterjedt, hagyományos eszközökkel vívott háború, két független ország részvételével. Az orosz–ukrán háború harmadik évének végén úgy gondolom, hogy kijelenthetjük, ez a konfliktus – a kimenetelétől függetlenül – visszavonhatatlanul megváltoztatja Európa biztonságpolitikai és katonai architektúráját. Az orosz–ukrán háború nemcsak az elmúlt évtizedekben megszokott biztonságpolitikai status quo végét jelenti, hanem hosszabb távon egy több országra kiterjedő, akár az európai kontinens egy részét közvetlenül is érintő regionális fegyveres konfliktussá is válhat.

Megítélésem szerint ahhoz, hogy megértsük, miért tört ki a háború, vizsgálnunk kell a több mint 20 éve elkezdődött ukrán–orosz politikai és katonai szembenállás egyik alapvető elemét, az ukrán nacionalizmust. A független Ukrajna 1991-ben jött létre, az ukrán nemzeti gondolkodás azonban sokkal régebbi múltra tekint vissza. Az ukrán politikai vezetés a 2004-es „narancsos forradalmat” követően szakított Moszkvával és az EU-, illetve NATO-csatlakozást tűzte ki célul, majd Viktor Juscsenko és Petro Porosenko elnöksége alatt intenzív nemzetépítés vette kezdetét. Ez az orosz nyelv, kultúra és a Moszkvai Patriarchátus alá tartozó ukrán ortodox egyház háttérbe szorításához vezetett. Ez a politikai irány a 2013-ban kitört „méltóság forradalmában” csúcsosodott ki, ami elmozdította a Moszkvával szoros kapcsolatokat ápoló Viktor Janukovics elnököt a hatalomból. Mindezek a lépések hozzájárultak a két ország kapcsolatának elmérgesedéséhez, majd a háború kirobbanásához vezettek.

¹ Nemzeti Közszolgálati Egyetem, e-mail: szabo.lajos@uni-nke.hu

Az ukrán nemzeti eszme fejlődése napjainkra az európai biztonságpolitika egyik fontos alakítójává vált. Mindezeket figyelembe véve az ukrán nemzettudat történelmi gyökerei, fejlődése, jellemzői és az ukrán nemzetállam kialakítására vonatkozó törekvések vizsgálata segít jobban megérteni a háború kirobbanásának okait, és hozzájárulhat a lehetséges rendezési elvek kialakításához.

Kulcsszavak: Ukrajna, Oroszország, nacionalizmus, Balparti Ukrajna, Jobbparti Ukrajna

Abstract

For the first time since the end of World War II, a large-scale, traditional war is taking place in Europe, involving two independent countries. At the end of the third year of the Russian–Ukrainian war, I believe we can state that this conflict – regardless of its outcome – will irreversibly change Europe's security and military architecture. The Russian–Ukrainian war not only marks the end of the security policy status quo that has been established over the past decades, but in the long term, it could also evolve into a regional armed conflict involving multiple countries.

In my opinion, to understand the reason of war, we need to examine one of the fundamental elements of the Russian–Ukrainian political and military confrontation that began more than 20 years ago: Ukrainian nationalism. Independent Ukraine was established in 1991, but Ukrainian national conception has a much older history. After the 2004 "Orange Revolution", the Ukrainian political leadership broke with Moscow and set the goal of joining the EU and NATO, and then intensive nation-building began under the presidencies of Viktor Yushchenko and Petro Poroshenko. This led to the marginalisation of the Russian language, culture and the Ukrainian Orthodox Church under the Moscow Patriarchate. This political direction culminated in the "Revolution of Dignity" that broke out in 2013, which removed the President Viktor Yanukovich from power, who maintained close relationship with Moscow. All these steps contributed to the souring of relations between the two countries, and then led to the outbreak of open armed conflict.

The development of the Ukrainian national idea has become one of the important shapers of European security policy. Taking all this into account, examining the historical roots, development, characteristics of Ukrainian idea, and the efforts to establish the Ukrainian nation-state helps to better understand the causes of the war's outbreak and can contribute to the formulation of possible settlement principles.

Keywords: Ukraine, Russia, nationalism, Left Bank Ukraine, Right Bank Ukraine

Miért fontos foglalkozni az ukrán nacionalizmussal?

Megítélésem szerint a 2022. február 24-én kitört orosz–ukrán háború Európa legnagyobb biztonságpolitikai kihívása a második világháború vége óta, amely egzisztenciális fenyegetést jelent az egész kontinens számára. Az orosz támadás megcáfolta

azt – az utólag már kimondottan naivnak tűnő – elképzelést, ami szerint a kontinens már túllépett a hagyományos, független országok által vívott háborúkon, és az európai államok már nem fognak nyílt, kiterjedt, hagyományos eszközökkel vívott háborút viselni egymás ellen. Ennek megfelelően az Ukrajna elleni orosz támadás politikai és katonai szempontból is teljes mértékben felkészületlenül érte a kontinenst, és visszavonhatatlanul megváltoztatta Európa biztonságpolitikai és katonai architektúráját.

Ahhoz, hogy megértsük, Oroszország hogyan jutott el odáig, hogy nyílt katonai támadást indított Ukrajna ellen, vizsgálni kell a háború hátterét, okait és forrását. Ezen belül vizsgálni kell az orosz–ukrán kétoldalú kapcsolatok alakulását és leépülésének folyamatát, illetve tágabb értelemben, történelmi távlatokban az ukrán nemzeti eszme, az ukrán nemzeti identitás kialakulását, illetve a nemzetállami Ukrajna létrehozására irányuló törekvéseket.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy politikai vagy ideológiai okok keresésével igazolni akarom az orosz katonai agressziót. Nincs olyan politikai ok, társadalmi probléma vagy ideológia, amely igazolná Moszkva katonai támadásra vonatkozó döntését. A kérdés nem az, hogy Moszkva lépése igazolható-e, hanem az, hogy milyen okok miatt, körülmények között hozta meg az orosz vezetés a támadásra vonatkozó döntést. Hogy jutott el odáig, hogy támadást indítson a „közélkülföldhöz” tartozó és hosszú évekig szoros gazdasági szövetségesként számontartott Ukrajna ellen? Miért gondolta azt Putyin elnök, hogy egy katonai támadással jobb eredményeket tud elérni Ukrajna befolyásolása tekintetében, mint a rendelkezésre álló politikai és gazdasági eszközökkel?

Carl von Clausewitz szerint a háború egyik célja, hogy az állam a fegyveres konfliktus révén jobb eredményeket érjen el, mint amit politikai eszközökkel el tudna érni.² Megítélésem szerint döntő kérdés, hogy Oroszország miért gondolta úgy, hogy a nyílt háborúval jobb eredményt érhet el, mint a politikai és gazdasági nyomásgyakorlással.

Az ukrán nép eredete, az ukrán államiság történelmi gyökerei

Azt gondolom, hogy kevés olyan kifejező országnév van, mint Ukrajnáé. Nomen est omen: az Ukrajna szó jelentése ukránul maga is azt jelenti: „a határvidéken”. Az ukrán nép valóban közel egy évezrede a határon, a civilizációk, vallások és kultúrák határán él. A Kijevi Rusz az európai és a sztyepei kultúra határán helyezkedett el a középkorban, majd a bukása után, előbb a Lengyel Királyság alattvalóiként a kereszténység és a muszlim vallás, majd a katolicizmus és az ortodoxia frontvonalára került, később a felvilágosodás és az abszolutizmus, illetve 1939-ig a demokrácia és a kommunizmus közé szorult.³ A helyzet alapvetően napjainkra sem változott meg, hiszen Ukrajna jelenleg a NATO és Oroszország határán létezik.

Mind Ukrajna, mind Oroszország a Kijevi Ruszig vezeti vissza az államiság gyökereit, de ez inkább konfliktusforrás és nem közös eredettörténet. Mindkét nép ugyanis a Rusz kizárólagos örökösének tekinti magát, kizárva ebből a másik népet.

² PERJÉS 1983: 233.

³ JEKELCSIK 2014: 20.

Az ukránok szerint Kijev már akkor egy virágzó európai város volt, amikor Moszkva helyén még erdő zöldellt, míg az oroszok – nem kis mértékben az elmúlt húsz év intenzív orosz propagandájának köszönhetően – nemes egyszerűséggel kétségbe vonják a mai Ukrajna létét, több államalakulatból összefércelt „Frankenstein-államnak” beállítva azt.⁴ Lássuk be, ezekből az álláspontokból kiindulva nehéz eljutni a közös múlt és a testvérnépek koncepciójáig. A két ország jelenlegi kölcsönös megítélése ennek megfelelően inkább az ezeréves szembenállást és konfliktust hangsúlyozza ki mindkét oldalon.

Az ukrán nacionalizmus történelmi gyökerei – nehéz örökség I.

Az ukrán történetírás, és ebből adódóan az ukrán nemzeti gondolkodás és nacionalizmus, komoly bajban van, mivel a Rusz bukását követően az önálló ukrán államiságról 1917-ig nem beszélhetünk. Amennyiben az ukrán nacionalizmus az ukrán nemzeti gondolatot képviselő történelmi szereplőket keres annak érdekében, hogy megfelelő történelmi mélységet adjon az ukrán nemzetnek, alapvetően az ukrainai kozáksághoz kénytelen nyúlni, de ez több szempontból is problémás örökség.

Az egyik legismertebb ukrán kozák, Bohdan Hmelnickij hetman⁵ Lengyel Királysággal szemben vívott háborúja valóban mélyreható változást okozott az ukrán nép történetében, de a személye egy szempontból nehezen vállalható örökség. Az 1648-ban kitört, Hmelnickij vezette lengyelelles kozák felkelés gyors sikereket ért el a lengyel feudális haderő ellen, elfoglalta a Dnyeszter-melléki területeket és Galíciát, majd vallásháborúvá vált, amelyben Hmelnickij a pravoszláv hitet védelmezte a katolikus lengyelekkel szemben. Az 1649-es békeszerződés a kozákság és Hmelnickij teljes győzelmét jelentette, a békemegállapodás alapján gyakorlatilag megalakult egy autonóm kozák állam, amely a Lengyel Királyság három vajdaságát foglalta magában. Ezzel az ukrán történetírás számára Hmelnickij igazi nemzeti hőssé vált, hiszen az ukrán történészek szerint Hmelnickij a felkelést a független Ukrajna megteremtése érdekében robbantotta ki. Ez a kép azonban erősen eltúlzott, maga Hmelnickij egy ellengyelesedett ukrán nemes volt, aki kimondottan személyes okokból, a birtokának törvénytelen elfoglalása miatt robbantotta ki a felkelését, a harcok során pedig az „orosz nép” felszabadításáról beszélt.⁶

Napjaink ukrán nacionalizmusa számára az igazi problémát Hmelnickij esetleges ukrán nemzeti érzelmei tekintetében a Moszkvával 1654-ben megkötött perejaszlavi béke jelenti. 1653-ra a kozákok helyzete a kiújult harcok miatt katonai értelemben annyira súlyossá vált, hogy Hmelnickij az orosz cári birodalomhoz fordult segítségért. A lépés a közös történelmi múlt és az ortodox vallás miatt logikusnak tűnik, de történelmi szempontból végül döntő jelentősége volt mind az önálló kozák állam, mind a Dnyipro (Dnyeper) folyó mentén és az attól keletre élő ukránok, azaz a „Balparti

⁴ Malorosszija – az ukránok lakta terület orosz történelmi elnevezése, Norosszija – a 18. században a Fekete-tenger, oroszok által meghódított északi partvidéke.

⁵ Hetman: kozák vezér, fejedelem.

⁶ SZABÓ 2023a: 41.

Ukrajna"⁷ számára. A perejaszlavi béke a kozák államot az Orosz Birodalom „pártfogása alá helyezte”. Hogy ez pontosan mit jelentett a szerződést aláíró Hmelnickij vagy a kozákok szándéka szerint, az máig nem egyértelmű. Az ukrán történészek álláspontja szerint a megállapodás katonai szövetséget vagy protektorátust jelentett, míg az orosz történelemtudomány szerint Ukrajna és Oroszország „újraegyesítését”.⁸ Bármilyen is volt a kozákok szándéka, a gyakorlatban elismerték a cári hatalmát, így végül az expanzív politikáját éppen elkezdő Oroszország fokozatosan felszámolta a kozák államot.⁹

Hasonló problémát jelenthet a kortárs ukrán nacionalizmus számára Ivan Mazepa, a Hmelnickij követő időszak történelmi szempontból kiemelkedő ukrán kozák hetmanja. Mazepa a perejaszlavi békét követően létrejött „Balparti Ukrajna” kozák hetmanja volt 1687 és 1708 között. Ezt megelőzően fokozatosan bejárta a ranglétrát az ukrán kozák hadseregben, aminek során egy ideig a Lengyel Királyság zászlói alatt harcolt az orosz birodalom ellen is, és részt vett több diplomáciai küldetésen.

Mazepa 1687-ben orosz segítséggel szerezte meg a hetmani címet. A cári támogatás érdekében beleegyezett abba, hogy azt követően a hetmant csak a cári jóváhagyásával lehet megválasztani. A Moszkvától való függés állandóvá vált, a „Balparti Ukrajna” kozákjai Mazepa vezetésével Oroszország mellett harcoltak a 17. század végén. Maga Mazepa egészen a nagy északi háborúig Nagy Péter orosz cár egyik legsikeresebb hadvezére és támasza volt, amit az is jelez, hogy 1700-ban megkapta a legmagasabb orosz kitüntetést, az Első Meghívott Apostol Szent András Rendet.¹⁰ Mazepa csak hetvenévesen fordult szembe Nagy Péterrel és állt át a kozák hadakkal XII. Károly svéd király oldalára. A hetman magyarázata önmagáért beszél, az oldalváltást – mai szemmel nézve kissé szerencsétlen megfogalmazásban – Ukrajna és Malorosszija népének érdekeivel magyarázta.¹¹ A „Malorosszija” kifejezés jelenleg rendkívül népszerű eleme az orosz propagandának, mivel egyértelműen arra utal, hogy az ukrán nem egy önálló nép, hanem egy orosz népcsoport, „kisoroszk”.

Mazepa mindezekről függetlenül jelenleg még mindig vállalható történelmi hős Ukrajna számára, hiszen végül szembefordult Moszkvával. Elfogadottságát az is jelzi, hogy a 2022-ben Törökországban vízre bocsátott Ada osztályú ukrán korvetten Ivan Mazepáról nevezték el.

Két Ukrajna

A 17. század második felére Lengyelország és Oroszország felosztotta a mai Ukrajna területének jelentős részét, amelynek során a Dnyepertől nyugatra lévő területek lengyel befolyás alatt maradtak, míg Kijev és a folyótól keletre lévő területek orosz ellenőrzés alá kerültek. Erre az időszakra tehető a „Jobbparti” és „Balparti Ukrajna” kialakulása, ami egyben a mai Ukrajna nyelvi, etnikai, kulturális és vallási megosztottságát

⁷ A „Balparti Ukrajna” és a „Jobbparti Ukrajna” Ukrajna történelmi megosztottságát takaró kifejezés, amely a Dnyipro folyó folyási irányának megfelelő oldalait takarja.

⁸ JEKELCSIK 2014: 49.

⁹ SZABÓ 2023a: 41.

¹⁰ ZIGAR 2024: 30–33.

¹¹ ZIGAR 2024: 35.

is véglegesítette. A Lengyel Királyság, majd Lengyelország felosztását követően az Osztrák Császárság/Osztrák–Magyar Monarchia területén maradt ukrán népesség a közép-európai népekhez hasonló történelmi utat járt be, és nemcsak megőrizte a nemzeti öntudatát, hagyományait, nyelvét, kultúráját, hanem a 19. századtól megindult a nemzetfejlődés útján, míg az Oroszország területén maradt ukránok lassan, de biztosan eloroszosodtak.¹²

A „Jobbparti Ukrajna” Lengyelország végleges, 1795-ös felosztását követően a Habsburg Birodalom/Osztrák–Magyar Monarchia területére került. Ebben az esetben a „Jobbparti” megnevezés részben félrevezető, mivel a Habsburg Birodalom a 19. században nem kontrollálta a mai Ukrajna teljes nyugati területét, a délnyugati rész külön utat járt be, ami tovább bonyolítja Ukrajna etnikai és nyelvi viszonyait. Délnyugat-Ukrajna a 17. század végén az Oszmán Birodalomhoz tartozott, majd a 18. században Oroszország foglalta el, így az Odessza körzetében élő lakosság egy jelentős része jelenleg is inkább orosz gyökerű, orosz anyanyelvű. Ennek megfelelően a Habsburg Birodalom a 19. századtól 1917-ig a mai Ukrajna északnyugati területét, ezen belül elsősorban Galíciát, azaz a mai Lviv és Ivano-Frankivszk megye területeinek egy részét kontrollálta. Ez a relatíve kis terület ugyanakkor rendkívül fontos szerepet játszott a mai ukrán nemzettudat, a nacionalista ukrán gondolkodás kialakulásában.

A Bécs fennhatósága alatt lévő területeken több tényező is elősegítette az ukrán nemzettudat fennmaradását és megerősödését. Az osztrák államigazgatás a soknemzetiségű birodalmat az „oszd meg és uralkodj” elve alapján irányította, és ennek érdekében nem nyomta el a birodalom nemzeti kisebbségeit, ami az ukránok esetében a „rebellis lengyelekkel” szembeni felhasználhatóságukat jelentette. Az osztrák kormányzat nemcsak elismerte az ukrán nemzetiségű lakosság jelentős része által követett görögkatolikus vallást, de a papság a 18. század végétől állami fizetést is kapott, és Bécs támogatta az egyház anyanyelvi (ukrán) oktatásának fejlesztését is. Ez azért volt fontos az ukrán nemzeti identitás megtartása szempontjából, mivel Galíciában az ukrán nacionalizmus egyik legfontosabb megtartó ereje a görögkatolikus egyház volt, és ebben a tekintetben hosszabb távon is jól elkülönült egymástól a római katolikus lengyel és a többségében görögkatolikus ukrán lakosság.¹³ Mindez természetesen teljes mértékben öncélú volt Bécs részéről, mivel úgy gondolták, hogy az ukrán parasztok jobban megértik és követik az egyházi prédikációban megjelenő bécsi „üzenetet”, mintha németül szólna hozzájuk az egyházuk képviselője.¹⁴

Összefoglalva úgy gondolom, hogy a mai ukrán nacionalizmus és nemzettudat bölcsője Nyugat-Ukrajna Habsburg Birodalomhoz tartozó, Galíciának nevezett részén helyezkedett el. A bécsi udvar politikája a 19. században egyértelműen elősegítette az ukrán nyelv fennmaradását a birodalom területein. A Galíciában kialakuló erős ukrán nemzettudat a két világháború között megfelelő táptalaja volt a szélsőséesebb nacionalista eszmék kialakulásának, ami aztán visszaköszönt mind az 1991-et követő ukrán politikai életben, mind napjaink orosz propagandájában.

A „Balparti Ukrajna” ugyanakkor nem jelentett támogató környezetet az ukrán nyelv, kultúra és nemzeti identitás kifejlődéséhez. Oroszország a 18. század elejétől

¹² SZABÓ 2023a: 43.

¹³ Грицак 2000: 41.

¹⁴ JEKELCSIK 2014: 57.

fokozatosan felszámolta a kozákok önrendelkezését, a kozák hetmanok hatalmát, majd magát a kozák államot, amelynek az utolsó, már csak formális elemeit II. Katalin cárnő szüntette meg 1781-ben. Oroszország a 19. században nem ismerte el az ukrán nyelv és nemzet létét, az ukránokat „kisoroszk”-nak tartották, az ukrán nyelvet pedig az orosz egy dialektusának. Moszkva a 19. században uralma alá tartozó közép- és kelet-ukrajnai területeken az ukrán lakosság asszimilálására törekedett, amit a nagyszámú orosz etnikumú, elsősorban a nagyvárosokba betelepülő lakosság is elősegített. Az orosz hatóságok általában véve korlátozták az ukrán nyelv, irodalom és kultúra használatát, ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy az ukrán kulturális mozgalmakat a cári hatalom többször is betiltotta, illetve egy-egy rövidebb időszakra engedélyezték vagy megtűrték. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az ukrán nyelv és kultúra ne lett volna jelen a 19. századi Oroszországban, de annak lehetőségei sokkal korlátozottabbak voltak a Monarchia viszonyaihoz képest.¹⁵

A Putyin vezette Oroszország 2004 óta fokozatosan visszatért az ukránság 19. századi megítéléséhez, ami nemes egyszerűséggel az ukrán nemzet, nyelv, illetve Ukrajna mint független állam tagadását jelenti. Amint láthatjuk, ennek azért vannak történelmi hagyományai Oroszországban.

Ukrán államalakulatok a két világháború között

Az első világháború befejező szakasza az önálló államiság létrehozásának esélyét jelentette az ukrán nép számára, mivel mindkét – ukrán identitású lakossággal rendelkező – birodalom felbomlott. Az ukrán lakosság ki is használta a kialakult politikai vákuumot, és gyors egymásutánban öt ukrán államalakulatot hoztak létre 1917 és 1920 között. Ebből csak a Nyugat-Ukrajnai Népköztársaság jött létre az Osztrák–Magyar Monarchia területén, a többi négy államalakulat alapvetően Oroszország területén alakult meg. További fontos különbség, hogy csak a Nyugat-ukrajnai Népköztársaság kiáltotta ki azonnal a teljes függetlenségét, a másik négy államalkulat nem, vagy csak rendkívül nehéz politikai helyzetben lépte meg ezt.

Az orosz területen létrejött államalakulatok közül a legfontosabb az Ukrán Népköztársaság volt. Ezt első lépésben az úgynevezett Centralna Rada 1917 júniusában mint egy Oroszországon belüli autonóm területet hozta létre, és deklaráltan nem akart elszakadni az akkor az Ideiglenes Kormány által vezetett Oroszországtól. Az Ideiglenes Kormány 1917. november 7-i bukása és a kommunista/bolsevik hatalomátvétel lépéskényszerbe hozta az ukrán vezetést, amely kikiáltotta az Ukrán Népköztársaság megalakulását, ami azonban továbbra is csak egy Oroszországon belüli autonóm köztársaság létrejöttét jelentette. Az orosz kommunista vezetés számára azonban még ez is túl nacionalista elképzelés volt, így 1917. december 25-én Harkivban kikiáltották az Ukrán Szovjetköztársaságot, majd az orosz fegyveres alakulatok segítségével megtámadták a Centralna Rada által ellenőrzött területet, ezen belül elsősorban Kijevet. A fenti események hatására az Ukrán Népköztársaság 1918. január 25-én végül kimondta az ország teljes szuverenitását, de ez egyértelműen külső kényszer hatására

¹⁵ SZABÓ 2023a: 46.

megtett lépés volt, és nem a teljes ukrán függetlenség eszméjének térnyerése. Ezt maga Mihail Hruscsevszij, az Ukrán Népköztársaság vezetője is elismerte.¹⁶

Mind az Ukrán Szovjetköztársaság, mind az 1919 februárjában létrejött Ukrán Szocialista Szovjetköztársaság a bolsevik Szovjet-Oroszország politikai és gyakorlati támogatásával alakult meg, és mint ilyen, mentes volt az ukrán nacionalizmus vagy Ukrajna teljes függetlenségének ideológiájától. Hasonlóan semleges volt az ukrán nemzeti eszme szempontjából a breszt-litovszki békét követően a német haderő által megszállt ukrán területen kikiáltott, úgynevezett Hetmanátus is, amely német protektorátusként elsősorban a német haderő ellátásának biztosítása érdekében jött létre. A Hetmanátus ettől függetlenül 150 ukrán tannyelvű általános iskola és két egyetem felállításával, kimondottan támogatóan állt az ukrán kultúrához, oktatáshoz és nyelvhez, ami azért is meglepő, mivel az ország vezetője Pavel Szkoropadszkij orosz ajkú arisztokrata volt.¹⁷

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását követően a galíciai ukránok Lvivben megalakították az Ukrán Nemzeti Tanácsot, és 1918. november 1-jén ukrán fegyveresek megszállták a várost és kikiáltották a független Nyugat-ukrajnai Népköztársaságot. Tekintettel arra, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia megfelelő környezetet biztosított az ukrán nemzeti gondolkodás, oktatás és kultúra fejlődésére a 19. században, így az új ukrán állam – a többi ukrán államalakulathoz képest – sokkal jobb helyzetben volt az államépítés területén, sőt egy ütőképes haderőt is sikerült felállítania Ukrán Galíciai Hadsereg néven.¹⁸ A Nyugat-ukrajnai Népköztársaság esetében nem volt kérdéses, hogy egyértelműen ukrán nacionalista alapokon áll, és a teljes függetlenség elérését tűzi ki célul.

Lényeges különbség volt a Nyugat-ukrajnai Népköztársaság és az Ukrán Népköztársaság helyzete között az államra egzisztenciális veszélyt jelentő ellenség. A Nyugat-ukrajnai Népköztársaság esetében ez nem elsősorban a bolsevik szovjet-Oroszország, hanem az első világháború végét követően ismét létrejövő önálló lengyel állam volt, ami az ukrán–lengyel háború kirobbanásához vezetett. A kialakult összecsapások miatt a Nyugat-ukrajnai Népköztársaság tartósan csak Kelet-Galíciát tudta kontrollálni, de az ismét felszínre törő ukrán–lengyel szembenállás tragikus következménye az volt, hogy megágyazott az első világháborút követően kialakult szélsőséges ukrán nacionalizmus lengyelellenességének.

Az ukrán nacionalizmus történelmi gyökerei – nehéz örökség II.

Az első világháborút lezáró békeszerződések megkötése során Ukrajnának nem sikerült elérni a független állami státuszt, a két legjelentősebb ukrán államalakulat, a Nyugat-ukrajnai Népköztársaság és az Ukrán Népköztársaság elbukott az ismét létrejövő Lengyelországgal, illetve a hatalmát megszilárdító Szovjetunióval szemben. A világháborút követő évtizedekben az ukrán nemzeti eszme fennmaradásának a két állam közül inkább Lengyelország jelentett megfelelő politikai környezetet, de az ukrán nacionalizmus érvényesítése itt is problémákhoz vezetett, ami hozzájárult a szélsőséges ukrán mozgalom kialakulásához az 1930-as évekre. Ez a szélsőséges nacionalista ideológia, illetve az azt képviselő

¹⁶ JEKELCSIK 2014: 98.

¹⁷ субтельний 1993: 440.

¹⁸ SZABÓ 2023a: 55.

szervezetek és politikusok jelenleg is jelentős hatással vannak az ukrán közéleti gondolkodásra, és így hasznos eszközt biztosítanak az orosz propaganda számára.

Lengyelország az Osztrák–Magyar Monarchia szétesését követően az úgynevezett Volin és Halics területét „örökölte” meg, a Monarchia politikai viszonyai között megerősödött és határozottabb elképzelésekkel rendelkező ukrán nemzeti kisebbséggel együtt. Az ukrán kisebbség azonban annak ellenére nem kapott formális önrendelkezést Lengyelországon belül, hogy az antant elhúzódo tárgyalásokat folytatott a lengyel vezetéssel Kelet-Galícia státuszáról. Az antant és Varsó közötti tárgyalások során előzetesen abban állapodtak meg, hogy a lengyel kormány tiszteletben tartja az ukrán nemzetiség jogait (ami a lengyel alkotmányba is bekerült), illetve egyfajta autonómia biztosításának a lehetősége is felmerült. Az antant később visszalépett az ukrán autonómia kérdésében, és a területet Lengyelországnak ítélte. Ezt követően a lengyel vezetés teljes mértékben ignorálta az ukrán kisebbség jogait, kultúráját, és abszolút lengyel nemzetiségű tartományként kezdte el kezelni az ukránok által lakott keleti területeket.¹⁹

A lengyel kormány az 1920-as években fokozatosan csökkentette az ukrán kisebbség oktatási lehetőségeit: megszüntették a Lvovi Egyetem ukrán tagozatának működését, 1924-ben betiltották az ukrán nyelv használatát az állami intézményekben, majd megszüntették a még az Osztrák–Magyar Monarchia alatt felállított ukrán tannyelvű állami iskolákat, és kétnyelvű iskolákat hoztak létre helyette.²⁰ A feszültség 1930-ra ukrán nacionalista hátterű parasztlázadásokba torkollott, ami ellen a lengyel állam katonai erővel lépett fel, és tömegesen tartóztatta le az ukrán aktivistákat. Mindez még jobban eltávolította az ukrán lakosságot a lengyel államtól, és megágyazott az addigiaknál szélsőségesebb és erőszakosabb ukrán nacionalizmus megjelenésének.²¹

A két világháború között létrejött ukrán nacionalista szervezetek közül a legfontosabb az 1929-ben megalakult Ukrán Nacionalisták Szervezete (Організація українських націоналістів, OUN) volt. Az OUN-t a lengyel hatóságok betiltották ugyan, de a harmincas évekre tömegmozgalommá vált, és számos terrorakciót hajtott végre a lengyel állam intézményei, illetve a kollaboráns ukránokkal szemben. Az ukrán nacionalizmus a két világháború között alapvetően lengyel- és oroszellenes volt, így nem meglepő, hogy ideológiai szempontból közösséget érzett a náci eszmével, és szimpatizált a német revansizmussal. Mindez egyértelműen megágyazott az ukrán nacionalizmus és a fasiszta Németország kapcsolatának a második világháború kitörését követően.²² Az OUN 1938-ban kettészakadt, és a két utódszervezet közül a radikálisabb eszméket valló szervezet a vezetője, Sztepan Bandera után az OUN-B nevet kapta. Bandera neve az elkövetkező évtizedekben elválaszthatatlanul összeforrott a radikális, nácizmussal kollaboráló ukrán nacionalizmussal.

Lengyelország német megszállását követően a német hatóságok toleráns módon álltak az OUN-B-hez, amely a Szovjetunió megtámadását követően úgy gondolta, hogy végre eljött az ideje a független Ukrajna létrehozásának a német haderő által megszállt ukrán területeken. Ennek megfelelően azt követően, hogy a Wehrmacht 1941. június 30-án elfoglalta Kijevet, az OUN-B Bandera vezetésével kikiáltotta Ukrajna

¹⁹ Субтельний 1993: 524.

²⁰ JEKELCSIK 2014: 158.

²¹ SZABÓ 2023b: 106.

²² JEKELCSIK 2014: 162.

függetlenségét. A német vezetés ezt már egyértelműen nem támogatta, Banderát letartóztatták, és mivel az OUN-B nem vonta vissza a függetlenségi nyilatkozatot, felszámolták a szervezetet. A német hatóságok ezt követően csak az ukrán kulturális és apolitikus társadalmi szervezetek, így az Ukrán Központi Bizottság működését engedélyezték.²³

Az OUN-B felszámolásával és a szélsőséges ukrán nacionalista elveket valló politikusok bebörtönzésével, illetve kivégzésével ugyanakkor nem ért véget a fasiszta Németország és a szélsőséges ukrán nacionalizmus kapcsolata. A német haderő már a Szovjetunió megtámadása előtt felállított két, ukrán önkéntesekkel feltöltött zászlóaljat „Nachtigall” és „Roland” néven, amelyek részt vettek a Barbarossa hadműveletben. 1943-ban, az Ukrán Központi Bizottság bevonásával, a megszállt területeken felállítottak még egy önálló ukrán alakulatot, a 14. „Halicsina” SS hadosztályt, amely előbb 1944-ben az előrenyomuló szovjet haderő ellen, majd a balkáni hadszíntéren harcolt. Az ukrán SS hadosztály felállítása az ukrán nacionalista ideológia történetének egyik legellentmondásosabb eleme, ami rendkívüli mértékben hozzájárult a 20. századi ukrán nacionalizmus és a náciizmus összemosásához, és aminek jelenleg is kézzelfogható politikai hatása van.²⁴

1. ábra: A „Halicsina” SS hadosztály ukrán nyelvű toborzóplakátja
Forrás: Reddit 2022

²³ JEKELCSIK 2014: 180.

²⁴ SZABÓ 2023b: 109.

2. ábra: Nemzeti érzelmű fiatalok felvonulása 2010-ben, Lvivben

Forrás: Venik4 2014

A képek (1. és 2. ábra) megítélésem szerint jól tükrözik a jelenlegi ukrán nacionalizmus problémáját a második világháborús örökséggel kapcsolatban. Az oroszlán motívum jelen van a „Halicsina” hadosztály toborzóplakátján és a 2010-es lvivi felvonuláson is, ráadásul a toborzóplakáton a német horogkereszt társaságában szerepel. Így az orosz propaganda könnyen megérthető, vizuális eszközt kap arra, hogy párhuzamot vonjon a német náci ideológia és a jelenkori ukrán nacionalizmus között. Azt már csak kevesen tudják, hogy a mindkét képen szereplő oroszlán motívum Lviv város címerében található, és ez az oka annak, hogy napjainkban is megjelenik rendezvényeken, elsősorban természetesen Lviv megyében.

Az ukrán politikai helyzet és az ukrán nacionalista szervezetek szerepe Ukrajna függetlenné válását követően

A Szovjetunió 1991-ben a belső határok között esett szét. Ennek megfelelően a függetlenné vált Ukrajna határai nem tükrözték sem a történelmi, sem az etnikai, sem a nyelvi viszonyokat. Ukrajna 1991-ben egyértelműen nem volt nemzetállam, és ezzel az első bő tíz évben kormányon lévő ukrán politikai erők is tisztában voltak. Az ország magával hordozta az elmúlt bő háromszáz év történelmi megosztottságát: Kelet- és

Délkelet-Ukrajnában a lakosság többségének az orosz volt az anyanyelve, míg az ukrán anyanyelvi szinten elsősorban Közép- és Északnyugat-Ukrajna területén volt domináns, azokban a megyékben, amelyek a 19. századtól 1945-ig az Osztrák–Magyar Monarchia, illetve Lengyelország részét képezték. A megosztottság vallási területen is jelen volt, a korábban Oroszországhoz, illetve Szovjetunióhoz tartozó területeken a Moszkvai Patriarchátus alá tartozó ortodox egyház, míg Északnyugat-Ukrajnában a görögkatolikus egyház volt a domináns.

Az etnikai viszonyok ugyanakkor sokkal kevésbé voltak egyértelműek, mivel Ukrajnában az anyanyelv és a nemzeti hovatartozás kérdése nem volt olyan egyértelmű, mint más közép-európai államokban. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy az orosz anyanyelv meglelte nem feltétlenül jelenti azt, hogy az illető orosz és nem ukrán nemzetiségűnek vallja magát. Ez a megosztottság a választók politikai preferenciáiban is megnyilvánult 2004-től, így Nyugat-Ukrajna általában véve az európai integrációt képviselő elnökjelöltre szavazott, míg Kelet-Ukrajna a Moszkvával szorosabb kapcsolatokat ápoló elnököt támogatta.

A pontos nyelvi és etnikai viszonyokat ugyanakkor nehéz megvizsgálni, mivel Ukrajna függetlenné válása óta csak egy alkalommal, 2001-ben végeztek népszámlálást.

Az orosz anyanyelv elterjedése nem esik egybe a magát orosz nemzetiségűnek tartó lakosság arányával. 2001-ben Dél- és Kelet-Ukrajna lakosságának többsége orosz ajkú volt, ugyanakkor csak a Krím lakosságának több mint fele vallotta magát orosznak, Ukrajna többi területén az orosz nemzetiségűek aránya a 40%-ot sem érte el. Ukrajna társadalmi békéjét etnikai és nyelvi szempontból 2004-ig megítélésem szerint egy egyszerű szabályszerűség, *status quo* tartotta fenn: a független Ukrajna hivatalos nyelve az ukrán nyelv lett, de mindenki szabadon használhatta az anyanyelvét a magán és hivatalos kapcsolattartás során, illetve az ukrán nyelv nem kapott pozitív diszkriminációt. Ezt a *status quo*t borította fel a 2004-es elnökválasztást követően elindult nyelv- és oktatáspolitiká, amely az ukrán nyelvet előbb pozitívan diszkriminálta, majd Porosenko elnök idején jogfosztott állapotba hozta a kisebbségi nyelveket. Ennek a politikának a célja az orosz nyelv visszaszorítása volt, ami érthető módon elfogadhatatlan volt Moszkva számára.

Ukrajna függetlenné válását követően a politikai palettán azonnal megjelentek a szélsőséges nacionalista eszméket valló pártok is. Ezek a pártok általában a két világháború közötti ukrán nacionalista pártok és politikusok politikai örökösének tekintették magukat. Az 1990-es években megalakult ismertebb ukrán szélsőséges nacionalista szervezetek, az UNA-UNSO (Українська Національна Асамблея – Українська Народна Самооборона, Ukrán Nemzeti Gyűlés – Ukrán Népi Önvédelem), Ukrán Nacionalisták Kongresszusa (Конгрес українських націоналістів) és az Ukrán Szociál-Nemzeti Párt (Соціал-національна партія України, SNPU) nyíltan felvállalták az OUN-B szellemiségét, politikai elveit és szimbolikáját. Ezek a szervezetek az országos politikában ugyanakkor egyetlen parlamenti választáson sem érték el a parlamentbe való bejutáshoz szükséges támogatást, és csak alkalmanként juttattak be egy-egy képviselőt az ukrán parlamentbe. Kivételnek ez alól csak a SNPU utódpártjának számít, 2004-ben megalakult Szvoboda (Всеукраїнське об'єднання „Свобода” – Összukrán Szövetség: Szabadság) ultranacionalista párt tekinthető, amely a 2012-es parlamenti választásokon 10,45%-ot ért el. A Szvoboda ugyanakkor ezt az eredményt úgy érte

el, hogy a párt vezetője, Oleh Tjahnibok szakított az OUN-B-t idéző szélsőséges ideológiával, és a követőit kizárta a pártból.²⁵

A nyugat-ukrajnai nacionalista szervezetek politikai jelentőségét nem az országos politikában betöltött szerepük adja, hanem a látványos és alkalmanként erőszakos utcai politizálásuk és katonai jellegű felvonulásaik, illetve a nehezen vállalható politikai örökségük. Ezek a pártok és a hozzájuk köthető paramilitáris alakulatok tökéletes alanyaivá váltak az orosz propagandának annak igazolására, hogy az ukrán nacionalizmus szélsőséges és agresszív ideológia, amely fenyegetést jelent Oroszországra.

A független ukrán ortodox egyház létrehozása – az egyház mint biztonságpolitikai tényező

Az önálló – értsd Oroszországtól független – ukrán nemzeti identitás kialakításában a vallás is fontos szerepet játszik, az önálló ukrán ortodox egyház létrehozását célzó törekvés a 2014-es méltóság forradalmát követő időszakban gyorsult fel. Mind az ukrán, mind az orosz ortodox egyház gyökerei a Kijevi Ruszig nyúlnak vissza, amikor a Kijev központú keleti ortodox egyház a Bizánci Patriarchia felügyelete alá tartozott. A mongol inváziót követően a kijevi metropolita hosszabb ideig Moszkvába helyezte át a székhelyét, így a Moszkvai Fejedelemség fokozatosan a befolyása alá vonta az ortodox egyház vezetését, és 1722-re a kijevi patriarcha a Moszkvai Patriarchátus egyik egyházmegyéjének vezetőjévé vált.

A Gorbacsov-éra politikai enyhülésének keretei között 1990-ben megalakult az Ukrán Ortodox Egyház, de az a Moszkvai Patriarchátus alárendeltségébe került (UPC-MP). A Moszkvai Patriarchátushoz való tartozás a kezdetektől fogva egyfajta orosz politikai befolyást is jelentett az ukrán ortodox egyház alá tartozó felekezetek irányában, mivel a mindenkor orosz politikai vezetés szoros kapcsolatot ápol a moszkvai pátriárkával. Az orosz egyházi befolyás ellensúlyozására 1989 decemberében ismét megalakult az Ukrán Autokefál (önálló) Pravoszláv Egyház, majd 1990-ben a Ukrán Ortodox Egyház Kijevi Patriarchátus (UPC-KP), amelyek függetlennek nyilvánították magukat a Moszkvai Patriarchátustól, de mivel nem tartoztak egyetlen patriarchátus alárendeltségébe sem, a legitimitásuk egyházi jogi szempontból kérdéses volt.

Az önálló ukrán ortodox egyház létrehozására már 2004-től Juscsenko elnök időszakában történtek lépések, de az egyházi jogi szempontból is *független ukrán ortodox egyház* létrehozása 2014-et követően, Petro Porosenko elnök regnálása alatt vált kiemelt politikai prioritássá. A Krím elcsatolására és a Donbaszban kitört fegyveres konfliktusra adott egyfajta politikai válaszreakcióként Porosenko meghirdette a „Haderő, Nyelv, Hit” hármas programot, amiből a „Hit” az önálló ukrán ortodox egyház létrehozását célozta meg. Porosenko ezzel a lépéssel az önálló ukrán ortodox egyház létrehozásának jelentőségét egy szintre hozta az ukrán nyelv használata hivatalossá tételének, illetve az ukrán haderő fejlesztésének programjával.

Az ortodox keresztény egyház szabályai szerint egy egyház csak akkor válik hivatalosan önállóvá, ha az elismert pátriárkák közül az egyház hivatalos dokumentumot, dekrétumot

²⁵ Interfax-Ukraine 2012.

(*tomost*) ad ki a függetlenség elismeréseként, és ezzel befogadja az egyházat. Ezt a lépést a Porosenko-adminisztráció intenzív külpolitikai tevékenységének köszönhetően végül I. Bartholomeo konstantinápolyi pátriárka tette meg: 2018. október 11-én bejelentette a független ukrán ortodox egyház elismerését, majd 2019. január 5-én hivatalosan is aláírta az erre vonatkozó dokumentumot. A *tomos* megadását követően formálisan is megalakult az Ukrán Ortodox Egyház Kijevi Patriarchátus (UPC-KP), amely egybeolvadt az Ukrán Autokefál Ortodox Egyházzal.

Jellemző az önálló ukrán ortodox egyház megalakítása kérdésének átpolitizáltságára, hogy Petro Porosenko ukrán elnök 2018 októberében, az ukrán ortodox egyház függetlenségének bejelentése után a lépést „nemzetbiztonsági ügynek” nevezte. A moszkvai pátriárkától független ukrán ortodox egyház elismerése rendkívül nagy csapást jelentett a körülbelül 150 millió követővel rendelkező orosz ortodox egyházra, amely így hosszabb távon akár több millió követőt és 12 ezer plébániát is elveszíthet Ukrajnában.²⁶

Az új ukrán ortodox egyház megalakulását követően azonnal megindult a harc a hívek támogatásáért, elsősorban Nyugat- és Közép-Ukrajnában. Az új ukrán egyház megpróbálta a saját struktúrájába betagozni az egyházközségeket a helyi vallási vezetők megnyerésével, adott esetben a hívek megszavaztatásával vagy az egyházi javak egyszerű elfoglalásával. Az UPC-MP ennek során több alkalommal is azzal vádolt meg ukrán nacionalista csoportokat és félkatonai szervezeteket, hogy támadást követtek el az egyházközségei ellen. Tovább mélyítette a két ortodox egyház közötti szakadékot, és erősítette a kérdés átpolitizáltságát, hogy 2014-et követően az ukrán politikai vezetés az UPC-MP képviselőit az „orosz világ” ideológiájának terjesztőiként bélyegezte meg.²⁷ Az SZBU²⁸ több eljárást is indított az UPC-MP egyes tagjai ellen, és megpróbálták kiszorítani az egyházat Ukrajna legfontosabb vallási intézményéből, a Kijev-Pecszerszki Kolostorból (Lavra).

Az orosz–ukrán háború kitörését követően az UPC-MP helyzete ellehetetlenült, mivel az orosz katonai támadást Kirill moszkvai pátriárka a támogatásáról biztosította.²⁹ Az UPC-MP vezetése végül 2022 májusában kimondta az egyház elszakadását a Moszkvai Patriarchátustól, ugyanakkor az egyház vezetője az orosz egyház szinódusának tagja maradt. Az ukrán parlament végül, hosszas huzavona után, 2024 augusztusában fogadta el azt a döntést, amely alapján gyakorlatilag betiltották a moszkvai pátriárka vezetése alá tartozó ukrán egyházak, ezen belül elsősorban az UPC-MP működését.³⁰

Az orosz–ukrán háború kirobbanásának elemei

Cikkemben igyekeztem bemutatni az orosz–ukrán szembenállás történelmi gyökereit, a politikai, nyelvi, kulturális és vallási ellentétek okait abból a célból, hogy érthetővé

²⁶ BBC 2019.

²⁷ Червоненко 2023.

²⁸ SZBU: Ukrajna Biztonsági Szolgálat, többek között az alkotmányvédelemért és kémelhárításért felelős ukrán titkos-szolgálat.

²⁹ Червоненко 2023.

³⁰ Магурак 2024.

tegyem a 2022. február 24-én kitört orosz–ukrán háború ideológiai hátterét, illetve az utat, amit a két nemzet bejárt a háború kirobbanásáig. Úgy gondolom, hogy a kétezres évek elejére az orosz és ukrán nemzet olyan mértékben távolodott el egymástól nyelvi, kulturális és vallási szempontból, és annyi történelmi keserűség halmozódott fel, ami megfelelő táptalajt jelentett a háború kirobbanásának.

Írásomban nem tértem ki a kétoldalú politikai viszony megromlásának és az eskaláció egyes lépcsőfokainak részletes bemutatására, de úgy gondolom, hogy a befejező részben, a megfelelő következtetések levonásához erre is ki kell röviden térni. Megítélésem szerint Oroszország számára már 2004-ben elfogadhatatlan volt az ukrán nyelvhasználat pozitív diszkriminációja, majd az orosz nyelv háttérbe szorítása a közigazgatás és az oktatás területén, illetve az önálló ukrán ortodox egyház létrehozására irányuló törekvések. Tovább növelte az orosz vezetés aggodalmát Ukrajna nyugati integrációjának és ezen belül a NATO-tagságnak a lehetősége. Az elmúlt bő húsz év tapasztalatai alapján egyértelmű, hogy Oroszország számára a Nyugathoz, nem Moszkva befolyása alá tartozó Ukrajna elfogadhatatlan jövőkép.

A helyzetet Moszkva számára súlyosabbá tette az, hogy a narancsos forradalmat követően hatalomra kerülő ukrán vezetés elítélte a Krímben található orosz bázisok bérletének 2042-ig történt meghosszabbítását, és kétségbe vonta a 2017-ig tartó bérleti jogi alapjait. A Krím elvesztésének már az elméleti lehetősége is a végletekig fokozta az orosz vezetés aggodalmát, és lépésenként hozta Moszkvát. Ne felejtjük el, hogy Oroszország több száz éves törekvése kijutni a meleg tengerekhez. Erre az első valószínű lehetőséget Moszkva számára Odessza elfoglalása jelentette a 18. század végén, mint a Fekete-tengerre és ezen keresztül a világtengerekre való kijutás lehetősége. Ukrajna függetlenné válását követően a Krím töltötte be ezt a funkciót, amelynek politikai és történelmi jelentőségén túl a katonai stratégiai szerepe is hatalmas Oroszország számára: a félsziget a bázisa az Orosz Fekete-tengeri Flottának, amelynek elvesztése esetén az orosz flotta gyakorlatilag kiszorulna a Fekete-tengerről, mivel az alternatívaként felmerülő abháziai Novorosszijszk sem elhelyezkedésében, sem lehetőségeiben nem alkalmas a feladatra. A Krím ezenfelül az orosz haderő repülő-, radar- és rádiófelderítő alakulatai számára is bázist jelent, lehetővé téve a Fekete-tenger teljes medencéjének ellenőrzését.³¹

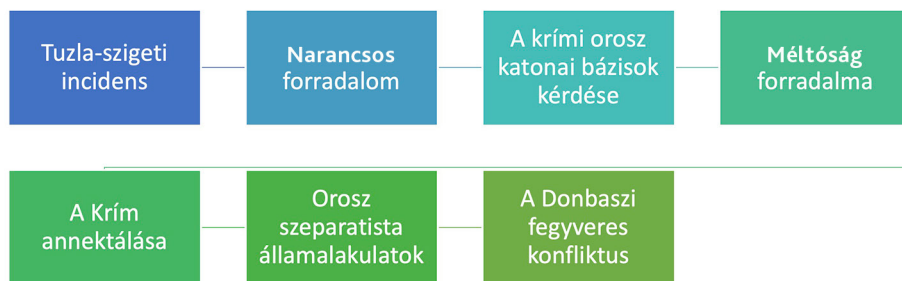
Úgy gondolom, hogy a krími orosz bázisok jövőjére vonatkozó bizonytalanság vezetett oda, hogy az orosz vezetés tervet készített a Krím katonai megszállására a következő ukrán belpolitikai válság, „színes forradalom” esetére. A Krím annektálását követően Moszkva tovább lépett az eskaláció útján, kirobbantva, vagy legalábbis támogatva három oroszbarát államalakulat létrejöttét (Harkivi, Donecki és Luhanszki Népköztársaság), ami tartós belpolitikai és katonai válságot idézett elő Ukrajnában, lehetetlenné téve a Krím visszaszerzését politikai vagy katonai úton. Ezen a ponton a komoly történelmi teherrel rendelkező ukrán szélsőséges nacionalista pártok, illetve a hozzájuk köthető paramilitáris alakulatok szerepe kiváló ideológiai alapot biztosított az Ukrajna elleni fellépéshez.

A 2014 és 2022 közötti donbaszi fegyveres konfliktus egyfajta *status quó*t alakított ki Ukrajna és Oroszország között, amelyet Kijev többek között a még erősebb nacionalista

³¹ SAKWA 2016: 102.

politikai kurzus kialakítására használt, míg Moszkva az Ukrajna elleni ideológiai hibrid hadviselés elemeit építette tovább, elsősorban a „fasiszta Ukrajna”, „a legkorruptabb állam” és „Ukrajna egy mesterségesen összefércelt Frankenstein-állam” elemekkel. Ez a nyolc év a konfliktus tárgyalásos rendezésének lehetőségét is felvetette, igaz Ukrajna politikai rendszerének alapvető átalakítása és a külpolitikai mozgástér jelentős leszűkítése árán. A politikai megállapodás lehetőségét az I. és a II. minszki megállapodások jelentették. A 2014. szeptember 19-én aláírt I. minszki megállapodás magas fokú önrendelkezés és helyi választások megtartását biztosító ukrán törvények elfogadását tartalmazta egyes Luhanszk és Doneck megyei területek számára. A 2015. február 12-én aláírt II. minszki megállapodás már alkotmányos reform bevezetését, Ukrajna föderalizálását és speciális státusz megadását tartalmazta Doneck és Luhanszk megye egyes területeinek. A II. minszki megállapodásban leírt alkotmánymódosítás olyan mértékben gyengítette volna meg az ukrán központi politikai vezetés mozgásterét, és erősítette volna meg a régiók befolyását, hogy kétségesse vált volna bármilyen euroatlanti integrációs politika.

Úgy gondolom, hogy a minszki megállapodások teljesítésének lehetősége egyfajta önmérsékletre kényszerítette az orosz vezetést, hiszen a nyílt – és 2014–15 körül biztosan sikerre ítélt – katonai agressziótól egészen 2022-ig tartózkodott. Félreértések elkerülése végett: Oroszország a két donbaszi szakadár köztársaságot ebben az időszakban is minden eszközzel támogatta, de az orosz haderő nyíltan nem támadott ukrán célpontokat. Moszkva „türelme” megítélésem szerint 2022-re fogyott el, ekkor gondolták azt, hogy Carl von Clausewitz gondolataival élve, a háborúval jobb eredményt lehet elérni, mint a politikai megoldásokkal.

3. ábra: Az ukrán–orosz kapcsolatok megromlásának lépcsőfokai

Forrás: a szerző szerkesztése

Felhasznált irodalom

- BBC (2019): Ukraine Orthodox Church Granted Independence from Russian Church. *BBC*, 2019. január 5.
- Червоненко, Віталій (2023): Рада дала старт забороні УПЦ МП. Як і коли це може запрацювати. *BBC*, 2023. Online: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-65747898>

- Грицак, Ярослав (2000): *Нарис історії України*. Kijev: Geneza.
- Interfax-Ukraine (2012): With All Party Lists Ballots Counted, Regions Party Gets 30%, Batkivschyna 25.54%, UDAR 13.96%, Communists 13.18%, Svoboda 10.44%. *Kyivpost*, 2012. november 8. Online: <https://archive.kyivpost.com/article/content/oct-28-parliamentary-election/with-all-party-lists-ballots-counted-regions-party-gets-30-batkivschyna-2554-udar-1396-communists-1318-svoboda-1044-315790.html>
- JEKELCSIK, Szerhij (2014): *Ukrajna története, egy modern nemzet születése*. Ford. Jánki András. Budapest: Kairosz.
- Магуряк, Іван (2024): Заборона УПЦ МП: що насправді передбачає закон, як діятиме на практиці і що буде з парафіями. *24tv.ua*, 2024. augusztus 20. Online: https://24tv.ua/zaborona-upts-mp-ukrayini-pro-shho-zakonoproekt-zak-riyut-tserkvi_n2628367
- PERJÉS Géza (1983): *Clausewitz*. Budapest: Magvető.
- r/PropagandaPosters (2022): Join the SS glacia division. Ukrainian Collaborator propaganda poster WW2. *Reddit*, 2022. február 28. Online: https://www.reddit.com/r/PropagandaPosters/comments/t3ktre/join_the_ss_glacia_division_ukrainian/
- SAKWA, Richard (2016): *Frontline Ukraine, Crisis in the Borderland*. London: Bloomsbury. Online: <https://doi.org/10.5040/9780755603756>
- SZABÓ Lajos (2023a): Az ukrán nacionalizmus fejlődése a Kijevi Rusztól 1920-ig. *Felderítő Szemle*, 22(2), 32–57. Online: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2023-2.pdf>
- SZABÓ Lajos (2023b): Az ukrán nemzeti eszme fejlődése a két világháború között Lengyelország területén és a szélsőséges ukrán nacionalizmus kialakulása. *Felderítő Szemle*, 22(3), 103–112. Online: <https://www.knbsz.gov.hu/hu/letoltes/fsz/2023-3.pdf>
- Субтельний, Орест (1993): *Україна історія*. Kijev: Libigy.
- ZIGAR, Mihail (2023): *Az Ukrajna lerohanásáig vezető út*. Ford. Bartók Imre. Budapest: Athenaeum.
- Venik4 (2014): Nazi Symbolism in Ukraine. *LiveJournal.com*, 2014. március 4. Online: <https://venik4.livejournal.com/42389.html>